

**ԴԵՑՎԻԴ ԱԹԿԻՆՍՈՆԻ ԶԵԿՈՒՅՑԸ ԵՎՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՎԵՀԱԺՈՂՈՎՈՒՄ (2005 թ.)**

ԳԱՐԻԿ ՔԵՌՑԱՆ

Արդի համաշխարհային քաղաքականության առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ միջազգային քաղաքական գործընթացներում պետություններից բացի հանդես են գալիս նաև միջազգային կազմակերպությունները: Ուստի շատ կարևոր է հատկապես հարավկովկասյան քաղաքական գործընթացներում ներգրավված միջազգային կազմակերպություններում (ՄԱԿ, Եվրոպայի խորհուրդ, ՆԱՏՕ, ԵԱՀԿ) Ադրբեյջանի գործունեության հետազոտությունը: Իլհամ Ալիևի իշխանության գալուց հետո այս կառույցներում ադրբեյջանական դիվանագիտությունը առավել մեծ ակտիվություն է ցուցաբերում՝ դառնալով նոր նախաձեռնությունների հեղինակ և Արցախին առնչվող բանաձևեր ու որոշումներ կազմելու ակտիվ մասնակից:

Ինչպես գիտենք, Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորման ուղղությամբ միջազգային հանրության միջնորդությունն իրականացվում է Եվրոպայի անվտանգության և համագործակցության կազմակերպության շրջանակներում ստեղծված Մինսկի խմբի միջոցով, որն ընդգրկում է 11 պետություն: Միջնորդական առաքելությունը դրված է ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի մշտական համանախագահ երեք երկրների՝ Ռուսաստանի Դաշնության, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների և Ֆրանսիայի վրա: Բացի դրանցից՝ ոչ միայն դարաբաղյան հիմնախնդրի, այլև աշխարհում ներկայումս գոյություն ունեցող լարվածության օջախների մարման և հակամարտությունների կարգավորման գործում ավանդաբար մեծ է ՄԱԿ-ի և Եվրոպական մյուս կառույցների դերակատարությունը: Նկատի ունենալով միջազգային հեղինակավոր կազմակերպությունների առանցքային դերը միջազգային խաղաղության և անվտանգության պահպանման և հակամարտությունների կարգավորման գործում՝ Ադրբեյջանը միշտ էլ մեծ ուշադրություն է դարձրել այդ ուղղությամբ աշխատանքներին: Բավական է հիշել 1993 թ. ռազմական գործողությունների ամենաեռուն շրջանում ընդունված Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորման վերաբերյալ ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի թիվ 822, 853, 874 և 884 բանաձևերը: Ղարաբաղյան հիմնախնդրի կարգավորման շուրջ ողջ բանակցային գործընթացում, ընդունելով հանդերձ Մինսկի խմբի առանցքային նշանա-

կույթունը հիմնախնդրի կարգավորման գործում, Ադրբեջանի ղեկավարությունը միշտ էլ փորձել է կյանքի կոչել ՄԱԿ-ի ԱԽ վերոհիշյալ բանաձևերը, ընդ որում՝ շեշտը դրվել է բանաձևերի այն դրույթների վրա, որտեղ պահանջվում է հայկական զինված ուժերի դուրսբերումը նախկին ինքնավար մարզի սահմաններից: Այսինքն՝ Ադրբեջանը օգտագործում է բանաձևերի միայն այն դրույթները, որոնք Հայաստանը ներկայացնում են որպես ագրեսոր, իսկ Ադրբեջանը՝ որպես զոհ: Միաժամանակ ադրբեջանական քարոզչական մեքենան ամեն կերպ մոռացության է մատնում Անվտանգության խորհրդի բանաձևերի այն դրույթները, որոնք նախատեսում են տնտեսական, տրանսպորտային, էներգետիկ և այլ կապերի վերականգնում, գործարկում և այլն:

Ադրբեջանի ղեկավարությունը միշտ էլ ակտիվ քաղաքականություն է վարում միջազգային հարթակներում՝ նպատակ ունենալով այդտեղից շարունակաբար հնչեցնել մեղադրանքները «ագրեսոր» Հայաստանի հասցեին և հասնել Ադրբեջանին ցանկալի ուղղությամբ միջազգային հանրության գործունեության ակտիվացմանը Ղարաբաղյան հակամարտության կարգավորման գործընթացում: Այս քաղաքական գիծը իրականացվում է նաև Եվրոպայի խորհրդում, որտեղ 2005 թ. ԵՄԽՎ-ում Դեյվիդ Աթլինսոնի զեկույցի հիման վրա ընդունված բանաձևը համարվեց ադրբեջանական դիվանագիտության «ամենամեծ հաջողությունը»: Այն դեռ կարող է օգտագործվել ի վնաս հայկական կողմի, ուստի կարևոր է զեկույցի քննարկման արդյունքում ընդունված բանաձևի և հանձնարարականների հետազոտությունը:

Հայաստանն ու Ադրբեջանը Եվրոպայի խորհրդին անդամակցեցին միաժամանակ: Ի թիվս ներքին քաղաքականության ոլորտում ստանձնած բազմաթիվ պարտավորությունների՝ երկու պետությունները արտաքին քաղաքականության բնագավառում ստանձնեցին նաև չափազանց կարևոր պարտավորություն, այն է՝ Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդիրը պետք է կարգավորվի բացառապես խաղաղ ճանապարհով¹: Միաժամանակ Ադրբեջանի նախկին նախագահ Հեյդար Ալիևի և առավել ևս նրա որդի Իլհամ Ալիևի իշխանության օրոք Ադրբեջանը հետևողական աշխատանք է տանում Եվրոպայի խորհրդի տարբեր մարմիններում Ղարաբաղյան հակամարտությունը և նրա առանձին ասպեկտներ արծարծելու, այդ հարցում եվրոպական այդ հեղինակավոր կառույցի քաղաքական բարենպաստ գնահատականի հասնելու գործում: Ադրբեջանի պետական բարձրաստիճան պաշտոնյաները,

¹ Առաջին անգամ Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովը Ղարաբաղյան խնդրին անդրադարձել է 1994 թ. նոյեմբերի 10-ին. «Վեհաժողովը հայտարարում է իր պատրաստակամությունը խթանելու խաղաղության պայմանագրի կնքումն իր հնարավորությունների առավելագույն սահմաններում՝ մասնավորապես խրախուսելով շահագրգիռ կողմերի խորհրդարանների միջև երկխոսությունը» (ԵՄԽՎ 1994 թ. թիվ 1047 բանաձևը):

այդ թվում նաև դիվանագետները, ԵՄԽՎ-ի ամբիոնից հանդես գալով, հատկապես շեշտը դնում են հակամարտության այնպիսի ասպեկտների վրա, ինչպիսիք են՝ Ադրբեջանի մի շարք շրջանների «օկուպացիան» և երկրում մեծ թվով փախստականների առկայությունը (ըստ պաշտոնական Բաքվի ուռճացրած տվյալների՝ մոտ մեկ միլիոն): Եվրոպայի խորհրդի հետ հարաբերություններում Ադրբեջանի հիմնական նպատակն է հասնել այն բանին, որ Հայաստանը ճանաչվի ագրեսոր, իսկ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը՝ որպես անջատողական ռեժիմ²: Ադրբեջանամետ ձևակերպումներ ձեռք բերելով հանդերձ՝ պաշտոնական Բաքուն միշտ էլ շեշտում է, որ հակամարտության կարգավորման գործում Եվրոպայի խորհրդի ազդեցության հնարավորությունները շատ չեն, քանի որ հակամարտության կարգավորմամբ պաշտոնապես զբաղվում է ԵԱՀԿ Մինսկի խումբը: Հետևաբար, հարց է առաջանում՝ ինչո՞վ էր պայմանավորված ադրբեջանական դիվանագիտության ակտիվությունը Եվրոպայի խորհրդում, եթե դրա գործնական նշանակությունը այդքան էլ մեծ չէ: Մեր կարծիքով, այս հարցին չի կարելի միանշանակ մոտենալ: Եվրոպայի խորհրդի կողմից Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի՝ Ադրբեջանի համար բարենպաստ գնահատական տալը կարող է բանակցային գործընթացում բարոյահոգեբանական հսկայական ազդեցություն ունենալ հակամարտության կողմերի վրա: Մինչ 2005 թ. միջազգային կազմակերպություններից միայն «Իսլամական կոնֆերանս» կազմակերպությունն էր, որ հատուկ բանաձևով Հայաստանը որակել էր որպես «ագրեսոր» և դատապարտել ադրբեջանական հողերի «գրավման» փաստը: Սակայն հասկանալի պատճառներով իսլամական աշխարհը միավորող այդ միջազգային կառույցի դիրքորոշումը չէր կարող քիչ թե շատ ազդել միջազգային հանրության մոտեցումների վրա: Մինչդեռ Եվրոպայի խորհրդի նմանատիպ բանաձևը կարող է լուրջ ազդակ հանդիսանալ հակամարտող կողմերի համար՝ դառնալով դարաբաղյան հիմնախնդրի հանդեպ միջազգային հանրության վերաբերմունքի և մոտեցումների յուրօրինակ ինդիկատոր:

Հայաստանի և Ադրբեջանի անդամակցությունից հետո ադրբեջանական դիվանագիտությունը հատկապես մեծ ակտիվություն է դրսևորում Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի շրջանակներում: Պետք է նշել, որ դեռևս 2002 թ. *Եվրոպայի խորհրդի խորհրդա-*

² Եվրոպայի խորհրդին Հայաստանի և Ադրբեջանի անդամակցության նախաշեմին ԵՄԽՎ-ն ընդունեց բանաձև Անդրկովկասում հակամարտությունների մասին, որտեղ Ղարաբաղյան հակամարտության առնչությամբ առաջին անգամ շրջանառության մեջ էր դրվում «օկուպացված տարածք» և «փախստականների ու տեղահանված անձանց վերադառնալու իրավունք» դրույթները: Ղարաբաղի համար բանաձևը նշում է ոչ թե անկախության, այլ այլընտրանքային կարգավիճակի, նպատակահարմարությունը, որը հասկացվում է որպես «լայն ինքնավարություն» (տե՛ս ԵՄԽՎ 1997 թ. թիվ 1119 բանաձևը):

րանական վեհաժողովի ամառային նստաշրջանի ժամանակ վեհաժողովի սոցիալիստական խմբակցության ղեկավար, Մեծ Բրիտանիայի Համայնքների պալատի անդամ **Թերի Դևիսը** նշանակվել էր զեկուցող Լեոնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի վերաբերյալ:

2004 թ. մայիսի 25-ին տեղի ունեցավ ԵՄԽՎ քաղաքական հանձնաժողովի նիստը, որտեղ ելույթ ունեցավ Թ. Դևիսը: Նա նշեց, որ զեկույցով հանդես կգա վեհաժողովի հունիսյան նստաշրջանին: Դևիսի խոսքերով, «Հակամարտությունը, որով զբաղվում է ԵԱՀԿ Մինսկի խումբը» անունը կրող զեկույցը գրեթե պատրաստ էր, սակայն տարածաշրջանային վերջին այցելությունից հետո տեղի են ունեցել լուրջ փոփոխություններ, որոնք պահանջում են վերանայել զեկույցի որոշ դրույթներ³:

Թերի Դևիսը ավարտեց իր զեկույցը, սակայն չհասցրեց այն ներկայացնել վեհաժողովին, քանի որ նա ընտրվեց Եվրոպայի խորհրդի գլխավոր քարտուղար: Սեպտեմբերի 14-ին Փարիզում ԵՄԽՎ քաղաքական հանձնաժողովի հերթական նիստի ժամանակ Դևիսը ներկայացրեց իր զեկույցը, որից հետո նշանակվեց նոր զեկուցող՝ վեհաժողովի դեմոկրատական խմբակցության ղեկավար և Մեծ Բրիտանիայի Համայնքների պալատի անդամ **Ղեյվիդ Աթկինսոնը**: Չեկույցի վերջնական տեքստի նախապատրաստումը և ներկայացումը հետաձգվեց մինչև ԵՄԽՎ 2005 թ. հունվարյան նստաշրջան: Աթկինսոնը լուրջ փոփոխություններ չմտցրեց Դևիսի նախապատրաստած զեկույցի մեջ, չնայած որ հայկական պատվիրակությունը ամեն կերպ փորձեց հասնել ոչ բարենպաստ ձևակերպումների շտկմանը: Քննարկումների ժամանակ հայկական կողմից արվել էր փոփոխության հինգ առաջարկ, որոնցից երեքը մերժվել էր: Մերժվել էին առավել անբարենպաստ ձևակերպումներ ունեցող դրույթների փոփոխության մասին առաջարկները: 2004 թ. դեկտեմբերի 15-ին զեկույցը քննարկվեց ԵՄԽՎ բյուրոյի նիստում և Հայաստանի համար նույն անբարենպաստ ձևակերպումներով տեղափոխվեց վեհաժողովի պլենար նիստ: Այլևս անհնար էր կասեցնել զեկույցի քննարկումը կամ էլ մինչև քննարկումը հասնել որոշակի փոփոխությունների: Դրա իրավասությունը չունեին ո՛չ Եվրոպայի խորհրդի գլխավոր քարտուղար Թերի Դևիսը, ո՛չ էլ ԵՄԽՎ նախագահ Փիթեր Շիդերը: Հայաստանին մնում էր ետվարագուրային անհատական աշխատանք տանել ինչպես առանձին պատգամավորների, այնպես էլ ԱԳՆ գործընկեր պետությունների հետ: Այժմ դժվար է ինչ-որ դրական կամ բացասական գնահատական տալ այդ աշխատանքների արդյունավետությանը, բայց ադրբեջանական կողմը լրջորոն անհանգստացած էր: Ադրբեջանի պատվիրակության ղեկավար Սամեդ Սաիդովը նշում էր, որ փաստաթղթի տեքստը լիովին բավարարում է

³ Տե՛ս <http://www.azatutyun.am/content/article/1574819.html>

իրենց, և պետք է ամեն ինչ անել փոփոխություններ թույլ չտալու համար⁴: Նրա հույսը նավթային դիվանագիտության լծակներն էին:

Երկար քննարկումներից հետո Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովը 2005 թ. հունվարի 25-ին ընդունեց Դ. Աթլինստնի «Հակամարտությունը Լեռնային Ղարաբաղի շուրջ, որով զբաղվում է ԵԱՀԿ Մինսկի խումբը» անունը կրող զեկույցը: Ձեկույցը բաղկացած է երկու մասից՝ բանաձևից (15 կետ) և հանձնարարականից (10 կետ): Նկատի ունենալով զեկույցի կարևոր նշանակությունը Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորման գործում, անհրաժեշտ եմ համարում հնարավորինս մանրամասն ներկայացնել այն:

Առաջին կետում նշվում է, որ հակամարտությունը մնում է չկարգավորված, հարյուրիցավոր մարդիկ ապրում են խղճուկ պայմաններում: ԽՎ-ն նաև արձանագրում է այն փաստը, որ Ադրբեյջանի տարածքի զգալի մասը գտնվում է հայկական ուժերի օկուպացիայի տակ, իսկ անջատողական ուժերը դեռևս վերահսկողության տակ են պահում Լեռնային Ղարաբաղը: Երկրորդ կետում նշվում է, որ ռազմական գործողությունները և դրանց նախորդող էթնիկական թշնամանքը հանգեցրել են էթնիկական հատկանիշով լայնածավալ արտաքսումների ու մոնոէթնիկ տարածքների ստեղծմանը: Այսպիսի ձևակերպումը նմանվում է «էթնիկական գտում» սարսափելի հասկացությանը: **Երկրորդ** կետում ԽՎ-ն հաստատում է, որ տարածքի անջատումը պետության կազմից և նրա ինքնիշխանությունը կարող են ձեռք բերվել միայն օրինական և խաղաղ գործընթացով, հիմնված այդ տարածքի բնակչության ժողովրդավարական աջակցության վրա, այլ ոչ թե զինված հակամարտության ճանապարհով, որը հանգեցնում է էթնիկական արտաքսումների և այդ տարածքի դե ֆակտո բռնազավթմանը այլ պետության կողմից: ԽՎ-ն կրկնում է, որ որևէ պետության տարածքի բռնազավթումը ԵԽ անդամ պետության կողմից ԵԽ անդամի պարտավորությունների խախտում է, և վերահաստատում է հակամարտության գոտուց տեղահանված անձանց՝ իրենց բնակավայրեր վերադառնալու իրավունքը: **Երրորդ** կետում ԽՎ-ն կոչ է անում շահագրգիռ կողմերին ենթարկվել ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի թիվ 822, 853, 874, 884 բանաձևերին, մասնավորապես ձեռնպահ մնալ զինված բախումներից և դուրս բերել զինված ուժերը գրավված տարածքներից: **Չորրորդ** կետը, հիշեցնելով հակամարտող կողմերին ԵԽ-ին անդամակցությամբ իրենց ստանձնած պարտավորությունը, հակամարտությունը կարգավորել բացառապես խաղաղ ճանապարհով, կոչ է պարունակում՝ ուղղված Հայաստանին և Ադրբեյջանին, ձեռնպահ մնալ զինված ուժի կիրառումից, ինչպես նաև ուժի կիրառման քարոզչությունից: **Հինգերորդ** կետով ԽՎ-ն կոչ է ա-

⁴ Տե՛ս <http://www.panarmenian.net/arm/details/42254/>

նում Մինսկի խմբի անդամ պետություններին ակտիվացնել իրենց ջանքերը հակամարտության կարգավորման ուղղությամբ, ինչպես նաև ԵԽԽՎ բյուրոյին առաջարկում է այդ երկրների ազգային պատվիրակությունների ղեկավարներից բաղկացած կոմիտե ստեղծել: **Վեցերորդ** կետում ԽՎ-ն ընդգծում է ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահ պետությունների և ԵԱՀԿ գործող նախագահի անձնական ներկայացուցչի կարևոր ներդրումը զինադադարի կնքման և պահպանման գործում՝ կոչ անելով հակամարտող կողմերին Մինսկի խմբի միջոցով միմյանց ներկայացնել կառուցողական առաջարկություններ հակամարտության խաղաղ կարգավորման ուղղությամբ: **Յոթերորդ** կետում ԽՎ-ն առաջարկում է Հայաստանին և Ադրբեջանին ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի հովանու ներքո բանակցությունների ձախողման պարագայում քննարկել ՄԱԿ-ի Միջազգային դատարանն օգտագործելու հնարավորությունը: **Ութերորդ** կետում ԽՎ-ն առաջարկում է հակամարտության խաղաղ կարգավորման նպատակով զարգացնել երկկողմանի միջխորհրդարանական համագործակցություն: **Իններորդ** կետում ԽՎ-ն կոչ է անում Ադրբեջանին առանց որևէ նախապայմանի շփումներ հաստատել Լեռնային Ղարաբաղի երկու համայնքների քաղաքական ներկայացուցիչների հետ՝ քննարկելով Լեռնային Ղարաբաղի կարգավիճակի հարցը: Վերջին **15-րդ կետում** ԽՎ-ն նշում է, որ կշարունակի մոնիտորինգը հակամարտության կարգավորման ուղղությամբ և կրկին կանդադարեա՞նա այդ հարցին:

Նախագծի հանձնարարականների մասում Նախարարների կոմիտեին ուղղված Խորհրդարանական վեհաժողովի հիմնական հանձնարարականներն էին.

- համոզել շահագրգռված կողմերին ի կատար ածել ՄԱԿ-ի վերոհիշյալ չորս բանաձևերը, մասնավորապես՝ ձեռնպահ մնալ ռազմական գործողություններից և դուրս բերել զինված ուժերը Ադրբեջանի բոլոր գրավված տարածքներից,
- վերահսկել Հայաստանի և Ադրբեջանի կողմից ՄԱԿ-ի բանաձևերի և ԵԱՀԿ նախարարների խորհրդի որոշումների կատարումը,
- զեկուցել ԽՎ-ին անդամ պետությունների կողմից ձեռնարկվող ջանքերի մասին ՄԱԿ-ի ԱԽ բանաձևերի հիման վրա հակամարտության կարգավորման ուղղությամբ՝ ներառյալ անդամ պետությունների ձեռնպահ մնալը զենքի և զինամթերքի մատակարարումներից,
- Հայաստանին և Ադրբեջանին տրամադրել փորձագետներ, որոնք կարող են օգնել որոշելու Լեռնային Ղարաբաղի քաղաքական կարգավիճակը,
- միջոցներ հատկացնել Հայաստանում և Ադրբեջանում վստահության վերականգնմանն ուղղված գործողությունների հատուկ ծրագրի համար,

• միջոցներ հատկացնել երկու երկրների ուսուցիչների և լրագրողների պատրաստման հատուկ ծրագրերի համար՝ փոխադարձ վստահության, հանդուրժողականության և հաշտեցման զարգացման ուղղությամբ⁵:

Ձեռնպահ մնալով Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի ընդունած բանաձևի վերաբերյալ կտրուկ և ծայրահեղական գնահատականներից՝ միաժամանակ պետք է ընդունել, որ բանաձևը շատ ավելի բարենպաստ դրույթներ է բովանդակում Ադրբեջանի, քան Հայաստանի համար: Մասնավորապես, բանաձևում տեղ են գտել այնպիսի վտանգավոր ձևակերպումներ, ինչպիսիք են՝ հայկական ուժերի կողմից Ադրբեջանի տարածքների գրավում, Լեռնային Ղարաբաղի անջատողական ուժեր, էթնիկական գտումներ, ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի բանաձևերի կատարման և բոլոր գրավված շրջաններից գորքերի դուրսբերման կոչ և այլն:

Արդարացի լինելու համար պետք է նշել, որ բանաձևում պարունակվում են նաև Ադրբեջանի համար ոչ ձեռնտու կետեր, ինչպիսիք են՝ առանց նախապայմանների Լեռնային Ղարաբաղի երկու համայնքների քաղաքական ներկայացուցիչների հետ Ադրբեջանի կողմից ուղղակի շփումներ հաստատելու անհրաժեշտությունը, ***ինչպես նաև պետության կազմից նրա տարածքի մի մասի դուրս գալու և անկախանալու գործընթացի ժողովրդավարական պաշտպանության անհրաժեշտությունը այդ տարածքի բնակչության կողմից***: Վերջինս, ըստ էության, հող է նախապատրաստում Լեռնային Ղարաբաղում հանրաքվե անցկացնելու համար: Պետք է նշել, որ «Իսլամական կոնֆերանս» կազմակերպության ընդունած բանաձևերից հետո սա առաջին միջազգային փաստաթուղթն է, որն ընդունվել է քրիստոնյա երկրներից բաղկացած կազմակերպության կողմից, և որում կոշտ գնահատականներ են տրվում Հայաստանին և նրա վարած քաղաքականությանը՝ մեղադրելով ագրեսիայի մեջ: ԵՄԽՎ-ում հայկական պատվիրակության անդամ, Ազգային ժողովի արտաքին հարաբերությունների մշտական հանձնաժողովի նախագահ Արմեն Ռուստամյանի խոսքերով՝ փաստաթուղթը մնաց իր վտանգավոր կետերով, և դա, իհարկե, կարող է ադրբեջանցիների կողմից օգտագործվել⁶: Ադրբեջանական պետական և քաղաքական գործիչներն այդ կապակցությամբ նշում էին, որ Եվրոպան վերջապես սկսում է հրաժարվել հակամարտող կողմերի հանդեպ հավասար դիրքորոշումից և քաղաքական գնահատական է տալիս հակամարտությանը: Միաժամանակ, ադրբեջանական էլիտայի կարծիքով, իր ամբողջ

⁵ ԵՄԽՎ թիվ 1416 բանաձևը և նրա հետ կապված թիվ 1690 հանձնառարանան, տե՛ս Եվրոպայի խորհրդի տեղեկատվական գրասենյակի coe.am/index.php?cat_id=38&print=1 կայքում:

⁶ Տե՛ս <http://www.hra.am/hy/events/2005/01/25/14015>

դրական ներգործությամբ հանդերձ՝ բանաձևը Ադրբեջանի համար չի կարող էական ազդեցություն ունենալ հակամարտության կարգավորման բանակցային գործընթացում, քանի որ ԵԱՀԿ Մինսկի խումբը Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի կարգավորումը դարձրել է իր մենաշնորհը, և բացի այդ՝ ԵՄԽՎ բանաձևը պարտադիր բնույթ չի կրում:

Հատկանշական էր նաև հենց զեկուցողի՝ Դեյվիդ Աթկինսոնի ելույթը խորհրդարանական վեհաժողովի նիստում: Նա մասնավորապես նշեց, որ կան հակամարտության կարգավորման երեք տարբերակներ. առաջին՝ ռազմականը, երբ Ադրբեջանը զենքի ուժով ազատագրում է իր տարածքները, բայց այդ դեպքում նա չի կարող մնալ Եվրոպայի խորհրդի անդամ, երկրորդ՝ պահպանվում է ստատուս քվոն, Լեռնային Ղարաբաղը մնում է անկախ, Հայաստանի պաշտպանության տակ՝ միաժամանակ դուրս մնալով Եվրոպայից և ողջ միջազգային հանրությունից, և երրորդը՝ հակամարտության կարգավորումը միջազգային կազմակերպությունների, այդ թվում նաև ԵՄ-ի մասնակցությամբ: Փաստորեն, Աթկինսոնը դրանով ընդգծում է հակամարտող կողմերի դիրքորոշումների ծայրահեղությունը՝ նշելով լավագույն տարբերակը, այն է՝ հակամարտության կարգավորումը միջազգային կազմակերպությունների մասնակցությամբ և միջնորդությամբ: Միաժամանակ, Աթկինսոնը մերժում է Լեռնային Ղարաբաղի բնակչության ինքնորոշման և անկախ պետություն ստեղծելու իրավունքը շատ հետաքրքիր պատճառաբանությամբ: Նա նշում է, որ ինքնորոշման իրավունքը Լեռնային Ղարաբաղի դեպքում կիրառելի չէ, քանի որ պետության սահմանները փոփոխվում են միայն պետությունների փոխադարձ համաձայնությամբ: Եվ քանի որ Ադրբեջանի իշխանությունները երբեք չեն համաձայնի Լեռնային Ղարաբաղի անկախությանը, ուստի ինքնորոշման իրավունքը տվյալ դեպքում չի գործում:

Հայաստանում բավականին բուռն քննարկումներ եղան ԵՄԽՎ-ի բանաձևի շուրջ: Գնահատականները բավականին իրարամերժ էին: Եղան իշխանությունների և դիվանագիտական կորպուսի գործունեության սուր քննադատություններ: Հիշատակվեց նաև 1997 թ., երբ Լևոն Տեր-Պետրոսյանը առաջարկում էր չհետաձգել բանակցությունները, օգտագործել տարածքների գործոնը և հասնել ավելի մեծ արդյունքի⁷: Կար նաև իշխանության հակառակ տեսակետը, որ ԵՄԽՎ բանաձևը հիմնավորում է նաև Ղարաբաղի ինքնորոշման իրավունքը և ԼՂՀ-ի ու Ադրբեջանի միջև ուղղակի բանակցությունների նախադեպ է ստեղծում⁸: ՀՀ արտգործնախարար Վարդան Օսկանյանի կարծիքով Աթկինսոնի զեկույցն ունի և՛ դրական, և՛ բացասական կողմեր: Բացասական

⁷ Տե՛ս **Տիգրան Պակնիչյան**, Ընդդեմ և հանուն պատերազմի, <http://hetq.am/arm/news/8827/ynddem-ev-hanun-paterazmi-nakhahimqeri.html>

⁸ Տե՛ս <http://www.aravot.am/2005/01/27/319731/>

այն է, որ զեկուցողը հիմնախնդրի հետևանքների մասին է խոսում և խորամուխ չի լինում հարցի մեջ, չի անդրադառնում հիմնախնդրի պատճառներին, իսկ դրականը վերաբերում է սեփական ճակատագիրը որոշելու ժողովուրդների իրավունքի ամրագրմանը և Ադրբեջանին ուղղված կոչը՝ հանդիպելու Ղարաբաղի ներկայացուցիչներին⁹: Երևանում ավելի շատ գերակշռում էր այն կարծիքը, որ Ղարաբաղի վերաբերյալ ԵՄԽՎ-ում ընդունված բանաձևը չի կարելի համարել ադրբեջանական դիվանագիտության ձեռքբերում¹⁰:

Այսպիսով, 2005 թ.-ին Աթլինստնի զեկույցի հիման վրա ընդունված ԵՄԽՎ բանաձևը և հանձնարարականները ինչ-որ առումով ամրապնդեցին Ադրբեջանի դիրքերը: Ադրբեջանն իր քարոզչական մեքենայի միջոցով կարողացավ միջազգային հանրության ուշադրությունը շեղել հակամարտության բուն էությունից՝ Լեռնային Ղարաբաղի քաղաքական կարգավիճակի հարցից՝ խնդիրը հանգեցնելով գրավված տարածքների ազատագրմանը և փախստականների վերադարձին: Օգտագործելով ԵՄԽՎ-ի ամբիոնը՝ Բաքուն կարողացավ իր համար ստեղծել ագրեսիայի գոհի տպավորություն եվրոպական կառույցներում և փորձեց ավելի ընկալելի դառնալ միջազգային հանրության համար: Մեկ ամիս էլ չէր անցել բանաձևի ընդունումից, երբ ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի շրջանակներում կազմավորվեց փաստահավաք խումբ, որն այցելեց ԼՂՀ վերահսկողության տակ գտնվող յոթ շրջաններ: Փաստահավաք խմբի կազմում, համանախագահներից բացի, ներգրավված էին եվրոպական մի շարք երկրների ներկայացուցիչներ, իսկ խումբը ղեկավարում էր գերմանացի դիվանագետ Էմիլի Հաբերը¹¹: Հետագայում ևս Դեյվիդ Աթլինստնի հեղինակած ԵՄԽՎ 1416 բանաձևը բազմիցս օգտագործվեց թուրքական և ադրբեջանական դիվանագիտության կողմից: Երբ ԵՄԽՎ նախագահ ընտրվեց թուրք Մելուք Չավուշօղլուն, 2010 թ. փորձեր արվեցին ստեղծել ԼՂ հարցով ենթահանձնաժողով՝ հիմնավորելով այն այդ չարաբաստիկ բանաձևով¹²: Աթլինստնի զեկույցից բխող բանաձևի վտանգավորության մեկ այլ ապացույց դարձավ ԵՄ բարձրագույն օրենսդիր մարմնում՝ Եվրախորհրդարանում, բուլղարացի պատգամավոր Եվգենի Կիրիլովի զեկույցը, որի հիման վրա ընդունվեց թիվ 2216 բանաձևը: Այն պահանջում էր հայկական բոլոր զորքերի դուրսբերում (8-րդ կետ) և նշում էր Թուրքիայի դերակատարության կարևորությունը տարածաշրջանային հակամարտություններում (39-րդ

⁹ Տե՛ս **Արմեն Հակոբյան**, Պրահայի գործընթացը շարունակվելու է, <http://www.armworld.am/detail.php?paperid=103&pageid=3631&lang=>

¹⁰ Տե՛ս **Արտյոմ Երկանյան**, Աթլինստնի զեկույցը չի փրկի ադրբեջանցիներին, <http://www.panarmenian.net/arm/politics/details/42256/>

¹¹ Տե՛ս **Գառնիկ Գևորգյան**, Հերթական զեկույցին սպասելիս, <http://archive.168.am/am/articles/874>

¹² Տե՛ս **Արման Գալոյան**, Ինչո՞ւ է ուզում վերակենդանացնել 1416 բանաձևը, <http://www.zhamanak.com/article/15212/>

սարքերություն)¹³: Մեկ ապացույց ևս, որ ԵՆԽՎ 1416 բանաձից բխող վտանգները դեռ չեն վերացել, այն կարող է օգտագործել Թուրքիան ԼՂ հակամարտության կարգավորման մեջ խցկվելու համար, և այդ բանաձևի բացառումը քաղաքական օրակարգից մնում է մեր դիվանագիտության կարևոր խնդիրներից մեկը:

Բանալի բառեր - *ԵՆԽՎ, Լեռնային Ղարաբաղ, ինքնորոշում, բանաձև, հակամարտություն, դիվանագիտություն, Ադրբեջան, Հայաստան*

ГАРИК КЕРЯН – Доклад Дэвида Аткинсона в Парламентской ассамблее Совета Европы (2005). – В 2002–2005 гг. комиссия по политическим вопросам Парламентской ассамблеи Совета Европы обсуждала нагорно-карабахский конфликт. Первоначально докладчиком по этому вопросу был назначен член социалистической фракции Терри Дэвис, затем им стал Дэвид Аткинсон, представлявший демократическую фракцию. После длительных обсуждений 25 января 2005 г. на основе доклада, сделанного Д. Аткинсоном, ПАСЕ приняла резолюцию № 1416. Хотя этот документ и включал некоторые пункты, благоприятные для Азербайджана, в нём зафиксировано, что определённая территория имеет право на отделение от государства демократическим путём.

Ключевые слова: *ПАСЕ, Нагорный Карабах, самоопределение, резолюция, конфликт, дипломатия, Азербайджан, Армения*

GARIK KERYAN – David Atkinson's Report at the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (2005). – 2002-2005, Committee for Political Affairs of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe was discussing Nagorno-Karabakh conflict. Initially, the reporter on this issue has been appointed a member of the socialist faction Terry Davis, then a member of the Democratic faction David Atkinson. January 25, 2005, after lengthy discussions PACE, adopted a resolution on Nagorno-Karabakh conflict, based on Atkinson's report /resolution No. 1416 /. Despite the fact, that this document includes some favorable points for Azerbaijan, it evidences the importance of protecting the separation of a particular territory from the State by democratic methods.

Keywords: *PACE, Nagorno-Karabakh, determination, resolution, conflict, diplomacy, Azerbaijan, Armenia*

¹³ Տե՛ս **Քրիստինե Խանումյան**, Աթլինսոնից Կիրիլով. և այսպես դեպի ազրեւո-րացում, <http://www.zhamanak.com/article/15210/>